

BAKÓ Tamás
PhD-hallgató
Széchenyi István Egyetem
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola (Győr)
PhD student
Széchenyi István University PhD Programme
of Regional- and Economic Sciences, Győr, Hungary
email: tbako@mfa.gov.hu

VAJDASÁG GAZDASÁGI HELYZETÉNEK ALAKULÁSA AZ 1980-AS ÉVEKBEN

DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SITUATION OF VOJVODINA IN THE 1980'S

ABSTRACT

Economic development policy of the Autonomous Province of Vojvodina was determined by the industrialization process that took place between 1947 and 1980 when fast industrialization at “any price” was typical. Within the province of Vojvodina, the share of agriculture fell from 43.4% in 1952 to 26.5% in 1984, while the share of industry in this period rose from 21.8% to 38.6%. The product market supply was “western” in the eyes of Eastern Central Europe, and the competitiveness and productivity of the industry and food industry in the 70s and 80s was a major export success. Deficiencies appeared on the supply market, but business and technology innovations somewhat compensated for the limited supply of goods (there are few products in the stores offering goods, but its quality is Western-European). As small farms were unable to compete with large-scale production, and in addition, the “trademark” of organic and small producers did not exist at this time, the forced industrialization has caused serious difficulties for the population of villages and rural areas in many respects. The former industrial centers in Vojvodina either ceased to exist or lost their function, “restructured”, the population living there remained unemployed, but the “absorbing effect” of the food industry provided a kind of social balance, a secure job. In Vojvodina, as a result of the process beyond its age, production and service have reached almost the same level in the 1980s. Between 1952 and 1990, Yugoslavia had the fastest GDP growth in Vojvodina (6.2-fold increase).

Kulcsszavak: tartomány, régió, iparosítás, termelékenység, növekedés

Keywords: Province, Region, Industrialization, Productivity, Growth

1. Bevezetés

A publikáció célja, hogy bemutassa Vajdaság, mint Jugoszlávián, és azon belül Szerbia Autonóm Tartományának gazdasági helyzetét Tito halálától egészen a polgárháború kezdetéig. A jugoszláv gazdaság a 70-es évek végéig, azaz három évtizeden keresztül gyors növekedés jellemezte, majd a 80-as években a korábbi rossz pénzügyi döntéseknek köszönhetően, stagnálás, áruhiány, importkorlátozás, világgazdasággal szembeni bezárkózás jellemezte. Jugoszlávián belül a Vajdaság az egyik legfejlettebb és leggazdagabb régió volt, azonban az említett negatív gazdasági folyamatok itt is jelentkeztek. A 80-as években egy rövid gazdasági fellendülési időszak kivételével (1989–1990) a Vajdaságban is gazdasági stagnálás, jelentős életszínvonal csökkenés mellett a központi irányítás (új deviza és adótörvény) meghatározó szerepe volt a jellemző, mint Jugoszlávia egyéb régióban.

Jugoszlávia fejlődése, azon belül a Vajdaság területén sem volt soha kiegyensúlyozott fejlődés. A világpolitikai helyzet változása, majd a nacionalizmus erősödése, a nemzetiségi ellentétekből adódó politikai válságok következtében megszűnt a jugoszláv egységes piac is. A szlovén és a horvát függetlenségi folyamatok, illetve az egyre erősödő szerb nacionalizmus vezetett a polgárháborúhoz, ami a gazdasági teljesítmény zuhanásához vezetett. A Vajdasági Tartomány, a titói Jugoszlávián belül ez egyik leggyorsabban fejlődő régió volt.

2. Vajdasági tartomány fejlődésének jellemzői 1980 előtt, majd 1980–1990 között

Jugoszláviában a politikai átmenet, a népi demokratikus fordulat már 1945 őszén, illetve a felszabadítás pillanatában megtörtént. Míg a többi közép-kelet-európai országban a teljes államosítás csak 1948-at követően történt, addig Jugoszláviáról kijelenthetjük, hogy 1946 végére szinte a teljes ipar állami kézre került. Nehéz helyzetben volt Jugoszlávia, hiszen sem pénze, sem szakembergárdája és szaktudása nem volt egy erőltetett iparosításhoz, gyors gazdasági fejlődéshez.

1947-ben megszületett az 1947–1951-es „Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság (FNRJ) Ötéves Népgazdasági Terve. Az állami beruházások több mint kétharmadát bányászatba, gépiparba, közlekedésfejlesztésbe szánták. A terv tehát teljes szerkezetváltást jelentett. Agrárországból egy közepesen fejlett ipari országot vizionált. Az iparon belül és teljes gazdaságban is megnőtt a gépiparra eső arány.

A társadalmi össztermék és a nemzeti jövedelem jelentős részét a népgazdasági terveknek megfelelően ipari befektetésekre kellett fordítani

(1950-ig a nemzeti jövedelemben az ipari befektetések aránya 10–12%, 1950-ben már 24,3%).

A jugoszláv gazdasági modell életképessége már az 50-es évek közepén megkérdőjeleződött, hiszen a nyugati segélyek megszűnésével a gazdasági fejlődés lelassult, aminek leginkább strukturális okai voltak: a tervgazdaság; a gazdaság közigazgatási irányítása; piaci elvek teljes kizárása; állandó áremeléssel pótolta drága termelés; kapacitások gyenge kihasználása következtében alacsony hatékonyság.

Jugoszlávia gazdaságpolitikájában folyamatosan váltakoztak a központosítás és a decentralizációs elképzelések, ugyanakkor soha nem váltott meg igazi piacgazdaság, a reformok teljes körű végrehajtása pedig mindig félbeszakadt. A munkás-önigazgatási rendszer egy kísérletező, folyamatosan változó gazdaságirányítást jelentett, amely a versenyképesség növelése érdekében a gyakorlatban sokszor központi korlátozásokat és a valódi piaci elvekkel ellentétes intézkedéseket is hozott (importkorlátozás, ár-, és bér befagyasztás, nemzeti valuta leértékelés stb.).

Az említett számos gazdaságpolitikai hiba ellenére Jugoszlávia gazdasági növekedése jelentősen meghaladta a világgazdaság GDP-jének a növekedését egészen az 1970-es évek végéig, de azon belül a Vajdaság GDP-jének emelkedése még gyorsabb ütemben folyt. Az 1980-as évekre Jugoszlávia a nem átgondolt pénzügyi döntéseknek köszönhetően egy olyan adósságszpirálba került, amelynek az lett az eredménye, hogy 1983-ra az ország tulajdonképpen fizetéseképtelenné vált.¹ Jugoszlávia gazdasága a 80-as években tehát nemhogy nyitottabbá vált volna a világgazdaság felé, hanem mindinkább bezárkózott.²

1. táblázat: Éves átlagos változás %-ban

	Jugoszlávia GDP	Világgazdaság GDP	Jugoszlávia foglalkoztatottság	Jugoszlávia termelékenység
1955–1960	9,1	3,8	7,4	1,6
1961–1970	6,2	5,5	2,9	3,2
1971–1980	5,9	4,0	3,9	1,9
1981–1990	–0,3	3,3	1,4	–1,7
1991–2000	–6,3	3,2	–1,1	–5,3
2001–2011	3,1	3,7	–1,6	4,8
1955–2011	2,3	3,9	1,6	0,7

Forrás: Makroekonomija 2011.szeptember 16. szám

3. Vajdaság helyzete Jugoszlávián belül a II. világháborút követően

Minden politikai, külpolitikai és gazdasági nehézség ellenére 1945. november 11-i parlamenti választásokon a részvételi hajlandóság magas volt, hiszen 88% feletti volt a szavazók részaránya, amelyből több mint 90% a Népfront mellett voksolt. A megalakuló Alkotmányozó Nemzetgyűlés pedig kiálította a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot (NFRJ). Ezt követően többé semmilyen akadály nem állíthatta meg a Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) hatalomátvételét. A forradalmi átalakítás tulajdonképpen azt jelentette, hogy minden nem kommunista vezetővel leszámoltak (halálra vagy börtönre ítélték), a megkezdett államosításokat pedig felgyorsították.

A megszületett jugoszláv alkotmány tulajdonképpen a szovjet alkotmány átvételét jelentette. A tagállamok új alkotmány elfogadását követően úgy érezhették, hogy nyertesei a változásnak, hiszen vagy területi gyarapodás, vagy korábbi státuszánál szélesebb jogkör illette őket.

Az említett intézkedésekkel Tito hatalma nagyon rövid idő alatt megszilárdult és a darabokra szabdalt, nagy emberáldozatokat követelő nemzeti ellentétekkel terhelt korábbi Jugoszláv Királyság alapjain (de annak területi gyarapodása mellett) egy viszonylag egységes országgá alakult.

Az alkotmány föderációs államalakulattá változtatta az országot, ami hat tagköztársaságból állt (Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Montenegró, Szerbia és Szlovénia). Szerbián belül két autonóm tartomány alakul, az egyik Koszovó és Metóhia Körzet, míg a másik Vajdasági Autonóm Tartomány néven.

Az említett államosítás mellett, amely ugyanúgy érintette a Vajdaság területét, mint egész Jugoszláviát, sőt a kisebb magánvállalkozók tulajdonának kisajátítása még gyorsabban és „zökkenőmentesebben” zajlott, mint az ország más területén a német és magyar együttműködő „kollaboránsokon” való kártérítés címén.

A Vajdaság gazdasági szerkezetét azonban legalább annyira befolyásolta az 1945. augusztusi földreform, amely alapvetően a nagybirtokokat és az egyházi vagyon államosítását szolgálták. A kisbirtokosokat a kisajátítás a kisebb méretű német és magyar ajkú kisgazdálkodók tulajdonán kívül nem érintette, elviekben a 45 hektárnál kisebb földbirtokok érintetlenek maradtak.

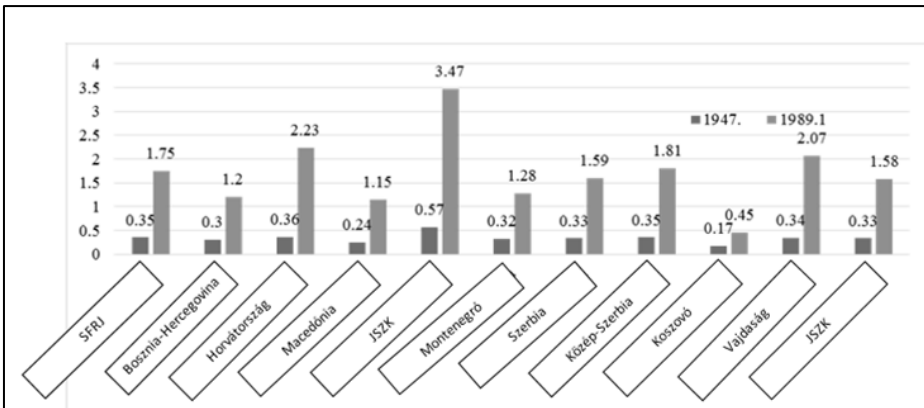
Az elvett területeken földreformot hajtottak végre, ahol a maximális birtok nagyság nem haladhatta meg a 30 hektárt. A fennmaradt kb. 800 ezer hektár adta a nagy és később sikeresen működő termelészövetkezetek alapját (pl. PIK Bečej, Banat, Pik Sombor, AIK Kanjiža, AIK Senta), amelyek sikeresen működtek, kiváló export eredményeket és így komoly költségvetési bevételekhez juttatva az országot.

4. Regionális különbségek Jugoszlávián belül, Vajdaság gazdasági eredményei számokban

A II. világháborút követően a gazdaságpolitikai irányításban komoly problémát okozott a köztársaságok és tartományok egyenlőtlen fejlettségi szintje. Az egyik véglet a koszovói tartomány, a másik pedig Szlovénia, a legfejlettebb köztársaság volt. A Szövetségi Kormány erőfeszítései, a meghirdetett politikai célok és intézkedések ellenére ez az eltérés végig fennmaradt Jugoszláviában. A jugoszláv közgazdászok, gazdaságkutatók, különösen a XX. század nyolcvanas éveiben rámutattak a különbségek és eltérések okaira. Jugoszlávián belül Szerbiában volt a legjelentősebb eltérés, a Vajdasági Tartomány és Koszovó közötti differencia komoly kihívások elé állította az akkori politikai vezetést. A 80-as évek második felében, egészen 1990-ig, Szerbiában a fejlett és a fejletlen térségek közötti különbségek még tovább mélyültek.

A fejletlenség újabb formái is megjelentek, a gazdasági tevékenység egy területre, pólusra koncentrálódott, míg mind nagyobb és nagyobb területen jelentkeztek a mélyszegénység és a lemaradás különböző tünetei. Ezen az alapon szakadék keletkezett a városi (Belgrád, Újvidék) és a Köztársaság többi térségének gazdasági fejlettségi szintje között.

1. grafikon: Egy főre eső társadalmi termék (1972-es árakon számolva)

Forrás: Jugoszláv Statisztikai Évkönyv, 1990.

1952–1990 között az egy főre jutó GDP egész Jugoszláviában nőtt, míg 1952-ben 3556 YUD volt, addig folyó értéken számolva értéke 1990-re elérte a 15317 YUD-ot, azaz 4,3-szeresére emelkedett.

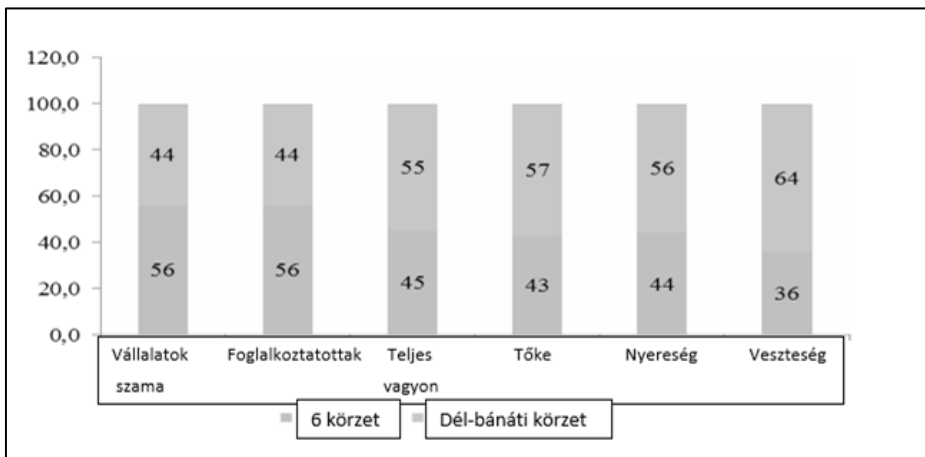
A GDP növekedése a háború utáni időszakban Vajdaságban nőtt a legjobban, 6,2-szeresére emelkedett a vizsgált időszakban, míg Koszovóban ez a mutató csak 2,2 szeres volt, azaz a leglassabban fejlődő ré-

giója volt Jugoszláviának. Alacsony növekedés figyelhető meg még Bosznia-Hercegovinában is, ahol csak 3,2-szeres volt az egy főre jutó GDP. A Jugoszlávián belüli regionális különbségeket jól tükrözi, hogy Szlovéniában az egy főre jutó GDP 1990-ben 9,2-szer volt magasabb, mint Koszovóban. A Vajdaság részaránya Jugoszlávia teljes GDP-jén belül az 1952. évi 8,6%-ról 1983-ra 10,8%-ra emelkedett, míg Koszovó tartomány gazdasági súlya 1952-ben és 1983-ban is csak 2% volt.³

A GDP nagyarányú emelkedése mellett megfigyelhető a bérek közötti különbség növekedése is.

A Vajdasági Autonóm Tartomány fejlődéséből világosan kiolvasható, hogy a gazdasági termelés a dél-bácskai körzetben, illetve 8 vajdasági városban koncentrálódott. Vajdaságban az infrastruktúra egésze sokkal fejlettebb volt, mint Szerbia egészében, azaz fejlettebb volt az úthálózat, illetve még a második világháború előtről örökölt vasúthálózat miatt a vasúti infrastruktúra is. Komoly beruházás egyébként a közlekedési infrastruktúrában nem történt egészen az 1980-as évekig, ami sok cég hatékony működését korlátozta (pl. MSK Kikinda, drága szállítás, a nem megfelelő teherbírású vasút miatt.) Vajdaságra jellemző a kapacitások kihasználatlansága, azaz a termelés elmaradása az említett okoknak köszönhetően. Az ebből adódó fejletlenségi különbség következményeként az egyes területek sokkal gyorsabban vagy lassabban fejlődtek. A 70-es, 80-as években a Dél-bácskai Körzet, illetve Újvidék város vált a Vajdaság gazdasági motorjává, ami fennmaradt napjainkig.⁴

2. grafikon: Régióként eltérő fejlettségi szint a Vajdasági Autonóm Tartományban (VAT) 2012-ben (VAT gazdaság = 100%)

Forrás: VAT, Gazdasági teljesítmény a Szerb Köztársaságban 2012-ben – összehasonlító adatok, a 2011. és 2012. évi pénzügyi jelentésekből

5. Vajdaság gazdasági struktúrájának alakulása 1980-as években

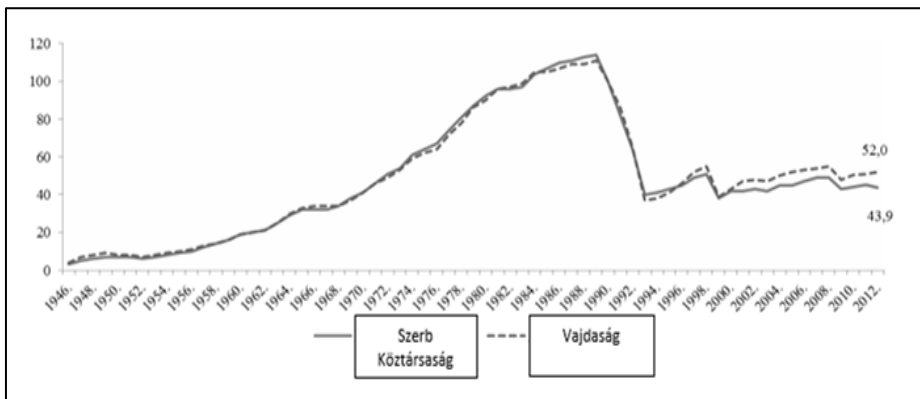
Szerbia és a Vajdasági Autonóm Tartomány gazdaságfejlesztés politikáját az 1947–1980 között lezajlott iparosítási folyamat határozta meg leginkább a gyors iparosítás volt a jellemző. A Vajdasági tartományon belül a mezőgazdaság részaránya az 1952. évi 43,4%-ról, 1984-re 26,5%-ra csökkent, míg az ipar részaránya ugyan ebben az időszakban 21,8%-ról 38,6%-ra emelkedett.⁵

Az erőltetett iparosítás nagy nyomot hagyott a Vajdaság gazdaságán, és ez nagymértékben módosította a régió struktúráját Bár Jugoszlávia piacgazdaságként működött több szempontból is, de valódi tőkepiac nem létezett, a munkaerő piacot pedig nem ismerték el (pedig de facto létezett, kifejezett munkanélküliséggel és bérkülönbségekkel, az azonos képzettségi kategóriákon belül, a foglalkoztatási ágazattól függően).

A politikai elképzelések nagy befolyást gyakoroltak az árupiacra, ami negatívan hatott a fejlettebb mezőgazdasággal rendelkező területekre, akadályozva a természetes fejlődést (Vajdaság az erőltetett iparosítás nélküli akadályok nélkül még gyorsabb fejlődést tudott volna realizálni és akár Horvátországi fejlettségi szintet is elérhette volna). Az élelmiszeripari termékek iránti kereslet növekedése ugyan némileg kompenzálta az elmaradt növekedést, de a hasonló adottságú horvátországi Szlavónia fejlődése jól példázza a Jugoszlávián belüli szerb gazdaságpolitika hibás irányát. A nagy állami vállalatok részéről nem volt valódi érdeklődés a nem művelt szabad termőföldek megvásárlása iránt, aminek következményeként 8%-ról 17%-ra emelkedett a társadalmi tulajdonban lévő termőföld aránya.

Ez a folyamat a 70-es évek elejétől kezdődik el. Vajdaságban a termőföldnek több mint 42%-a társadalmi tulajdonba került (a társadalmi tulajdonú agrárgazdaságok dominanciája ekkor válik meghatározóvá).⁶ Ez magasabb arány, mint a régió többi országában, illetve a többi tagköztársaság esetében. Mai szemmel meglepő, de a tulajdonosi struktúraváltás kedvezőbb termelési eredményeket hozott, mint a kis magángazdaságok termelési adatai. Szerbián belül a termőföldek tehát a mezőgazdasági termelészövetkezetek és agrártevékenységet is folytató nagy állami vállalatok tulajdonába kerültek. Vajdaságban a mezőgazdasági vállalatok 11%-a nagyvállalat volt. A gazdaság fejlesztése a modern külföldi technológiák átvételével valósult meg, amely alapvetően tömegtermeléssel foglalkozott (túlnyomó többségben német és holland gyártástechnológia, a műtrágyagyártás területén pedig japán licenc voltak a meghatározó).

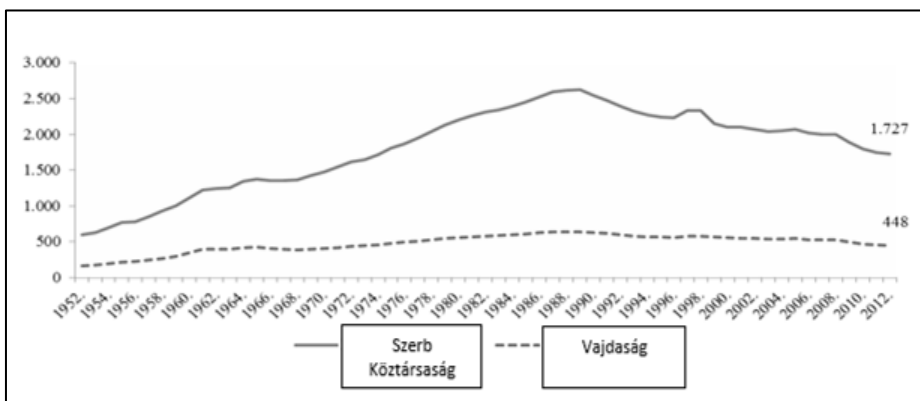
3. grafikon: Szerbia és a Vajdasági AT ipari termelése 1946-2012 között (1990 = 100%)

Forrás: Szerb Fejlesztési Ügynökség – Republički zavod za razvoj (RZR), Szerb Statistikai Hivatal – Republički zavod za statistiku (RZS), Vajdasági Autonóm Tartomány, Gazdasági Titkárság – Autonomna Pokrajina Vojvodina, sekretarijat za privredu (APP)

Az áruipiaci kínálat közép-kelet-európai szemmel „nyugati” volt, az ipar és ezen belül az élelmiszeripar versenyképessége és a termelékenysége a 70-es és 80-as években komoly export sikereket ért el. A hiányosságok a kínálati piacon jelentkeztek, de az üzleti és technológiai újítások némileg kompenzálták minőségükkel a szűkös árukínálatot (kevés termék a boltok árukínálatában, de annak minősége nyugat-európai színvonalú).

4. grafikon: Szerbiában és Vajdasági Autonóm Tartományban a foglalkoztatás alakulása (1952–2012 között)

Forrás: Szerb Fejlesztési Ügynökség – Republički zavod za razvoj (RZR), Szerb Statistikai Hivatal – Republički zavod za statistiku (RZS), Munkaügyi, Veteránügyi és Szociális ügyek Minisztériuma – Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja (RAD)

6. Marković féle gazdasági reform

Jugoszlávia széthullásához számos tényező hozzájárult, az említett 80-as éveket teljes egészében felölelő gazdasági válság és stagnálás, a regnáló szocialista rendszer működési problémái, a világpolitikai helyzet átalakulása (el nem kötelezett országok mozgalmának háttérbe szorítása, a kétpólusú világ egypólusúvá válása) de leginkább felerősödő nacionalizmus.

A jugoszláv tagköztársaságokban szabad parlamenti választásokra 1990-ben került sor. Szlovéniában hat párti koalíció alakított kormányt (DEMOS), Horvátországban egy jobboldali gyűjtőpárt a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) nyerte a választásokat, míg Szerbiában a korábbi kommunista párt, a Szerb Szocialista Párt (SPS) lett a választások győztese. Szerbia Szlovéniától és Horvátországtól teljesen eltérő politikai irányt vett, hiszen egy szocialista berendezkedéshez ragaszkodó, ugyanakkor erősen nacionalista politikai vezetői garnitúra került hatalomra. A szocialista párt élén pedig az a Slobodan Milošević állt, aki politikai karrierjét a nacionalista retorikának és a Jugoszlávián belüli szerb politikai és gazdasági hegemonia nyílt megfogalmazásának köszönhette, amely egyre inkább szembekerült az európai értékrenddel, egyes nyugat-európai országokkal.⁷ Ezek a körülmények mind hozzájárultak Jugoszlávia felbomlásához.

Jugoszlávia egyben maradásának esélye ilyen körülmények között nagyon kevés volt, ugyanakkor egy nacionalizmussal nem vádolható sikeres gazdasági szakember Ante Marković lehetőséget kapott arra, hogy a szétesés szélén álló államot gazdasági reformokkal egybe tartsa. Egy olyan gazdasági program lehetett csak sikeres, mely nemcsak gyors eredményekhez vezet, hanem életszínvonal emelkedéssel is jár, és az így elért siker arra készíti a tagköztársaság vezetőit, hogy az egységes piacot támogató integrációs politikát támogassanak.

Ante Marković jugoszláv miniszterelnök a „jugoszláv peresztrojkat” akarta megvalósítani úgy, hogy középtávon Európai Gazdasági Közösséghez csatlakozik az ország. A nemzetközileg is elismert korábbi vállalati vezető az átalakítást új típusú gazdasági irányítással, számtalan piacliberalizációt és vállalkozástámogató reformmal óhajtott megvalósítani. Ennek a célnak érdekében természetesen az államkommunista berendezkedéssel szemben egy jogállam kiépítését is megpróbálta elérni. Új pénzügyi rendszert, pénzügyi reformot vezetett be, az ún. konvertibilis dinárt.

A reformok megvalósításában Marković, Veselin Vukotić, montenegrói közgazdász magánosítási programjára támaszkodott, aki a 11 cikkelyből álló „Privatizációs törvénye” lett a program motorja. A magáno-

sítás folyamatában némi nehézséget okozott, hogy a többi szocialista országhoz képest nemcsak állami, hanem ún. társadalmi tulajdon is létezett. A tulajdon három fő eleméből – használati jog, haszonélvezeti jog és elidegenítési jog – a harmadikkal, az elidegenítési és eladási joggal senki sem rendelkezett.⁸

A reformok meggyőzték a jugoszláv üzleti szférát és a vállalkozói réteget. Megalakult az első amerikai-jugoszláv vegyesvállalat, a korábbi állami és társadalmi tulajdonban álló vállalatok alapjain/és vagy annak bizonyos üzletágaiban több száz magán cég alakult, valóságos általános üzleti optimizmus alakult ki.

Másfél év alatt Jugoszlávia külföldi adóssága 21,5 Mrd USD-ről 12,2 Mrd USD-re csökkent, az infláció értéke 1989. december havi 56%-ról, 1990. januárra 17,3%-ra, februárba 8,4%-ra, míg március hónapra már 2,4%-ra csökkent. A devizatartalékok az 1987. év végi 1,8 milliárd dollárról 1989 végére 6 Mrd dollárra emelkedett, 1990. év közepére pedig értéke már meghaladta a 10 milliárd dollárt.⁹ Megtörténtek az első lépések a piacgazdaság megteremtéséhez.

A gazdasági reformprogram azonban minden pozitív eredmény ellenére megfeneklett, az egyre erősödő nacionalizmus, a szocializmus és az öngazgatás iránti nosztalgia Szerbiában és Montenegróban ellehetetlenítette Marković gazdasági reformját. Horvátország és Szlovénia kikiáltotta a függetlenségét, de előtte az erősödő szerb nacionalizmus erősödésének eredményeként 1989. március 28-án alkotmánymódosításra került sor, amely a Vajdaság és Koszovó autonóm tartományi státuszát megszüntette. Az említett változások és nemzetiségi ellentétek Jugoszláviát a második világháborút követő legvéresebb és legszörnyűbb európai polgárháború helyszínévé változtatta.

Jugoszlávia széthullásáért és a háborúért a volt ország területén, a nemzetközi közösség Miloševićet és Szerbiát tartotta bűnösnek. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságra szankciókat rótt ki, tulajdonképpen teljes gazdasági embargót (SRJ - Szerbia és Montenegró közös állama). A büntető intézkedések az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának 757. Határozata alapján, 1992. május 30-án léptek életbe, amely megpecsételte a Vajdaság gazdasági visszaesését és a 90-es évek gazdasági zuhanórepülését.

7. A múlt század 80-as éveire a Vajdaság gazdaságára jellemző megállapítások

1. Az erőltetett iparosítás számos tekintetben okozott komoly nehézséget a falusi, rurális lakosság körében (magyar ajkú lakosság közel fele ebbe a csoportba tartozott), hiszen a kisgazdaságok nem tudták felvenni a versenyt a nagyüzemi termeléssel, ráadásul ebben az időintervallumban a bio- és kistermelői „védjegy” még nem is létezett.
2. A korábbi ipari központok a Vajdaságban vagy megszűntek, vagy funkciójukat veszítették, átstrukturálódtak, az ott élő lakosság munka nélkül maradt, ugyanakkor az élelmiszeripari „felszívó hatása” biztosított egy fajta szociális egyensúlyt, biztos munkahelyet.
3. Vajdaságban a korát meghaladó folyamat eredményeként a termelés és a szolgáltatás közel egyenlő szintet ért el.
4. A technológiai innovációkra alapozott iparpolitikához szükséges lett volna számos piac- és közintézményre, azaz a fejlesztések gyorsabbak voltak, mint a hozzá „illeszthető” közigazgatási struktúra.
5. Nem fejlődtek ki stratégiai koordinációs mechanizmusok és a piaci infrastruktúra, az állami gazdasági és gazdaságfejlesztési ellenőrző infrastruktúra számos reformja ellenére.

JEGYZETEK/NOTES

1. Zizmond E. (1992): The Collapse of the Yugoslav Economy, *Soviet Studies*, Vol. 44., No. 1., pp. 101–112.
2. Kosta Mihailović (1985): A jugoszláv gazdasági valóság, Kossuth Könyvkiadó, 217. oldal.
3. Prof. Miodrag Nikolić (1996): *Ekonomika Industrije SFRJ*, Narodne novine, Niš, 323. oldal.
4. Radulović D. (2013): Regionalna politika i regionalni razvoj, *HESPERIA*, Beograd 83–92. oldal.
5. Prof. Miodrag Nikolić (1996): i. m. 325. oldal.
6. Vujatović-Zakić (1993): Poljoprivreda – ekonomska periferija posleratne srpske industrilazacije, *Ekonomski Fakultet Univerziteta u Beogradu*, 68. oldal.
7. Vladimir Goati (2001): *Izbori u SRJ od 1990 do 1998*. CeSID, Beograd 24–31. old.
8. Huszka Beáta–Bakó Tamás (2007): Észak-Vajdaság Magyar Többségű Községeinek Gazdasága, Európai Összehasonlító Kisebbségkutató Közalapítvány, Budapest, 7. oldal.
9. Mojmir Mrak (1992): *Debt Conversions in Yugoslavia*, OECD Development Centre, Working Paper No. 54, February, 78. oldal.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- Berend T. Iván (1999): Terelőúton. Szocialista modernizációs kísérlet Közép- és Kelet-Európában 1944–1990. Budapest, Vince Kiadó.
- Goati V. (2001): Izbori u SRJ od 1990 do 1998. CeSID, Beograd 24–31. old.
- Andrew C. Janos (2003): Haladás, hanyatlás, hegemonia Kelet-Közép-Európában. Budapest, Helikon Kiadó.
- Magyar külpolitikai évkönyv 1990. Külügyminisztérium, Budapest.
- Magyar Külpolitikai évkönyv 1991. Külügyminisztérium, Budapest.
- Marsenić D. (1993): Privredni razvoj Srbije – kritička preispitivanja Naučno-Istraživački centar, Ekonomski Fakultet Univerziteta u Beogradu, 105–112. old.
- Prašnikar J. (2005): Medium-Sized Firms and Economic Growth, Hauppauge, NY: Nova Science Publ., 2005.
- Radulović D. (2013): Regionalna politika i regionalni razvoj, HESPERIA, Beograd 83–92. old.
- Statistički bilten SZS. 1981/1239. sz. (1981) 9. oldal.
- Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle 2004. 1. 4–23. old.
- Vujatović-Zakić (1993): Poljoprivreda – ekonomska periferija posleratne srpske industrilazacije, Ekonomski Fakultet Univerziteta u Beogradu 68–87. old.
- http://www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_3891.pdf